

Soortbeschermingsplan

Wilde kat

Eindrapportage 2010-2015

Colofon

© 2015 ARK Natuurontwikkeling

Tekst en samenstelling: Anke Brouns

Fotoverantwoording: Leo Linnartz Bob Luijks, Twan Teunissen, Ellen Luijks, Karsten Reiniers en Anke Brouns

Illustraties en kaarten: Omniverde, Bionet Natuuronderzoek, Oolderadvies, Jeroen Helmer - ARK

Wijze van citeren: Brouns, A. 2015. Geelbuikvuurpad terug in een natuurlijk landschap, Ruimte voor dynamiek in natte biotopen, ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van scanning, internet, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de auteur van dit rapport noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

De auteur is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de auteur. De opdrachtgever vrijwaart de auteur voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Inhoud

Samenvatting	5
Wilde kat	
Wilde kat terug in Limburg	
Inleiding	7
Leefwijze	9
Activiteiten	
Communicatie	
Onderzoek met cameravallen	
Zenderonderzoek	
Genetisch onderzoek	
Leerpunten uit het onderzoek	17
Verbetering van leefgebied	
Verbindingen voor wilde kat en co	
Wat is er al gebeurd?	
Wilde kat vs huiskat	
Wilde kat als ambassadeur	
Onderzoek kansen voor lynx	
Boommarter	
Samenvatting	
Verbetering leefgebied	
Conclusies	
Aanbevelingen	

Samenvatting

Wilde kat

In Zuid-Limburg leven sinds kort weer wilde katten. Al voor de Middeleeuwen verdween deze kat uit Nederland. Jacht, ontbossing en versnippering waren daarvan de belangrijkste oorzaken. Door bescherming en natuurontwikkeling keert de wilde kat terug vanuit Eifel en Ardennen. In 2015 zijn er voor het eerst jongen geboren in het Vijlenerbos.

Wilde kat terug in Limburg

Wilde katten zijn echte roofdieren. Ze eten vooral muizen, maar ook andere kleine dieren en zelfs aas. Voedsel vinden ze meestal in het bos, maar ook natuurlijke graslanden worden gebruikt.

De wilde kat verplaatst zich niet graag door open terrein, maar maakt graag gebruik van struiken, hagen of graften. Het dier kan zich in een nacht meer dan tien kilometer verplaatsen. Leefgebieden bestaan vooral uit bos en zijn soms tientallen vierkante kilometers groot, soms ook maar enkele.

In het voorjaar worden de jongen geboren op een beschutte plek, zoals een verlaten hol, of onder de wortels van een omgevallen boom. De jongen blijven enkele weken in het nest, daarna komen ze daar steeds vaker uit en hangen in de buurt rond als moeder gaat jagen. Later gaan ze mee. Hebben ze het jagen onder de knie, dan wordt het tijd om een eigen leefgebied te zoeken.

Om inzicht te krijgen in de opmars van de wilde kat is intensief cameravalonderzoek gedaan. Daarnaast zijn katten gevangen en zijn deze voorzien van halsbandzenders. Dankzij deze zenders is de kennis sterk vergroot over ligging en gebruik van hun leefgebied.

Voor draagvlak en meer betrouwbare meldingen is het publiek voorgelicht door een cursus roofdier-sporen, door publicaties in landelijke en regionale bladen, items op landelijke en regionale tv en radio, verspreiding van het veldgidsje roofdiersporen, publicatie van de roofdieren app, lezingen en excursies.

Voor de realisatie van veilige verbindingen met andere natuurgebieden is samenwerking gestart met een groot aantal betrokken partijen.

In natuurgebieden bij Vaals is natuurlijke begrazing gestart wat leidde tot uitbreiding van geschikt foerageergebied.

In de afgelopen vijf jaar is 75 hectare leefgebied gerealiseerd. Het huidige leefgebied is nu verbonden met twee potentiële leefgebieden. Dankzij voorlichting zijn meer dan twee miljoen mensen bereikt waardoor er meer draagvlak is. En onderzoek leidde tot meer kennis over gebruik van het leefgebied en verbindingen.

Inleiding

In het Vijlenerbos in Zuid-Limburg is sinds kort weer de wilde kat te vinden. Al voor de Middeleeuwen verdween de soort uit Nederland. Jacht, ontbossing en versnippering waren daarvan de belangrijkste oorzaken. Door betere bescherming en natuurontwikkeling breidt de soort zich nu weer uit vanuit de Eifel en Ardennen. Het Vijlenerbos is het grootste loofbos van Zuid-Limburg, gelegen op de oostflank van het Geuldal, grenzend aan het Aachenerwald in Duitsland. Dit laatste bos ligt op een steenworp van de Eifel.

Het eerste teken van een mogelijke terugkeer van de wilde kat in Limburg komt uit 2002. Toen werd een dood exemplaar gevonden net ten noorden van het Vijlenerbos; het betrof een verkeersslachtoffer. Enkele jaren later, in 2006, werd een levende kat waargenomen tijdens onderzoek met cameravallen in opdracht van de provincie Limburg. Deze wilde kat bevond zich op de westflank van het Geuldal, dicht bij de Belgische grens (Mulder 2007).

Naar aanleiding van deze waarnemingen en van mondelinge mededelingen van (doodgereden) wilde katten aan de zuidkant van het Aachenerwald, zette ARK tussen 2010 en 2013 in het kader van het Interreg-project Habitat Euregio een uitgebreid cameraval onderzoek op. Het studiegebied was het uiterste zuiden van Limburg en over de grens heen het gebied tot aan de noordkant van de Eifel en Ardennen (Bionet Natuuronderzoek 2012 en 2013). Bij dit onderzoek lieten zich in 2013 in België enkele wilde katten zien op een ecoduct over de E40 tussen Aken en Luik en één wilde kat in een bos in de Voerstreek. Kort daarna registreerde Natuurmonumenten enkele kilometers verderop óók in Nederland een wilde kat, in het Noordal.

In de wetenschap dat de populatie in de Eifel en Ardennen uitdijt, startte ARK in 2014 in het kader van het PMJP-programma opnieuw een cameravalonderzoek in het Vijlenerbos en omgeving. Het cameravalonderzoek, dat mede met hulp van speciaal opgeleide vrijwilligers werd uitgevoerd, leverde al snel beeldmateriaal van een kat die in 2014 langere tijd in het Vijlenerbos vertoefde. Het bleek bovendien niet de enige wilde kat te zijn. De herkolonisatie in het Vijlenerbos was blijkbaar in volle gang! Daarom begon ARK in de zomer van 2014 in het Vijlenerbos een telemetrieonderzoek in samenwerking met Bionet, Jasja Dekker en Mulder Natuurlijk. Vijf gezenderde wilde katten werden in hun doen en laten gevolgd.

De spectaculaire resultaten van het cameraval- en het zenderonderzoek worden gepresenteerd in dit rapport. Het biedt een mooie inkijk in het terrein-gebruik van wilde katten in Zuid-Limburg.

Deze gegevens zijn voor de bescherming van de wilde kat en de ontwikkeling van een populatie in Limburg van groot belang. Ze bieden handvaten voor de inrichting van het landschap en het beheer van natuurgebieden. Ook hieraan heeft ARK tussen 2010 en 2015 in het Drielandenpark gewerkt door grondverwerving, inrichting en beheer. En ook hiervan doet dit boekje verslag.

De mooiste bevestiging van de herkolonisatie van wilde kat in het Vijlenerbos is de waarneming van jonge wilde katjes in 2015. Voor het eerst zijn jongen geboren in het Vijlenerbos!

Wilde kat. **Bob Luijks**

Roofdierenapp.

Inloggen

Apps

Mijn apps
 Winkelen

Games
 Keuze van de redactie

Roofdieren

Your World Publishers B.V. · 26 juni 2014
Boeken en referentie

Installeren
Toevoegen aan verlanglijstje

8.1 +2 · Dit aanbevelen op Google

Beschrijving

Roofdieren spreken tot de verbeelding. Sommige roofdieren werden bijna of helemaal uitgeroeid. Een aantal soorten is echter bezig met een comeback. Soorten als wolf, wilde kat, otter en boomkruier breiden zich weer uit. Om de roofdieren van Nederland te herkennen is er nu de Roofdiertids-app. Voor mensen die regelmatig in de natuur zijn en sporen of de dieren zelf tegenkomen maakte ARK deze handige app. Deze app is geschreven door Jaap Mulder en geïllustreerd door Jeroen Helmer van ARK Natuurontwikkeling.

De handige app helpt bij de herkenning van alle West-Europese roofdieren. Behalve het dier zelf zijn ook zijn look-a-likes, zijn pootafdrukken en keutels afgebeeld. Tekeningen worden toegelicht met een korte tekst. Verder bevat de app tips voor het waarnemen van roofdieren.

Leefwijze

De wilde kat is grijs of soms rossig, met een streep over de rug die stopt bij het begin van de staart. De staart heeft een stompe zwarte punt en enkele ringen. De wilde kat is geen verwilderde huiskat. Het is een aparte soort, die lang voordat huiskatten door mensen vanuit Afrika werden meegenomen naar Europa, voorkwam in onze bossen. Hybridisatie is mogelijk, maar komt naar verwachting in robuuste populaties wilde katten niet tot nauwelijks voor.

De wilde kat is een echt roofdier. Ze eet voornamelijk muizen, maar ook andere kleine dieren en zelfs aas. Haar voedsel vindt ze meestal in het bos, maar ook natuurlijke graslanden worden gebruikt als foerageergebied. De wilde kat verplaatst zich niet graag door open terrein, maar maakt graag gebruik van dekking in de vorm van struiken, hagen of grafen. Het dier kan zich in een nacht meer dan tien kilometer verplaatsen.

Het leefgebied van de wilde kat bestaat vooral uit bos. De grootte hangt sterk af van de beschikbaarheid van voedsel, maar ook van leeftijd en geslacht. Volwassen mannetjes hebben een groter leefgebied dan vrouwtjes. Jonge dieren lijken kleinere leefgebieden te hebben dan volwassen dieren. Wilde katten leven solitair, maar zijn niet per se territoriaal; leefgebieden kunnen elkaar overlappen. Een leefgebied van een mannetje overlapt vaak de leefgebieden van verschillende vrouwtjes.

In het voorjaar worden de jongen geboren op een beschutte plek, zoals een verlaten hol, of onder de wortels van een omgevallen boom. De jongen blijven enkele weken in het nest. Daarna komen ze daar steeds vaker uit en hangen in de buurt rond als moeder gaat jagen. Later gaan ze mee. Hebben ze

het jagen onder de knie, dan wordt het tijd om een eigen leefgebied te zoeken.

Activiteiten

Om de komst van de wilde kat in Zuid-Limburg te ondersteunen is een aantal activiteiten ontplooid:

- communicatie over grote roofdieren en de wilde kat in het bijzonder;
- onderzoek met cameravallen;
- zenderonderzoek;
- genetisch onderzoek;
- uitbreiden en verbinden leefgebied;
- onderzoek kansen voor lynx.

Communicatie

In het kader van een eerder Interreg-project werd een cursus roofdiersporen samengesteld en een gidsje gemaakt waarmee de herkenning van roofdieren en hun sporen makkelijker wordt. De cursus is binnen het soortbeschermingsplan grote roofdieren herhaald. Dit om meer en betrouwbaardere waarnemingen te verzamelen van wilde katten en andere roofdieren via derden. De informatie uit het gidsje werd binnen het projectplan grote roofdieren gebruikt in een gratis te downloaden Roofdierenapp. Ook werden lezingen en excursies over roofdieren en wilde kat georganiseerd, en volgden er publicaties in dag- en maandbladen en items op tv en radio. Op de website van ARK natuurontwikkeling is een pagina aangemaakt over de wilde kat. Dit alles draagt bij aan inzicht in de verspreiding van de wilde kat en andere roofdieren. Bovendien creëert het draagvlak voor bescherming van roofdieren in Limburg.

Wilde kat. Karsten Reiniers

Onderzoek met cameravallen

Naar aanleiding van eerdere waarnemingen werd in de winter van 2013-2014 een onderzoek met cameravallen opgezet. Doel was om te achterhalen of en waar er wilde katten voorkwamen in Zuid-Limburg. Het onderzoek startte op de plek waar de meest recente wilde kat werd aangetroffen, en verplaatste zich toen naar het Vijlenerbos. Vrijwilligers hielpen met het veldwerk. Begin 2014 werd inderdaad de aanwezigheid van minimaal een wilde kat in het Vijlenerbos vastgesteld. Het dier werd gedurende enkele maanden regelmatig op cameravalbeeld gezien. Dit was aanleiding om een zenderonderzoek te starten.

Ter ondersteuning van het zenderonderzoek is ook een onderzoek met cameravallen uitgevoerd. Dit om vast te stellen of er naast de gezenderde dieren nog meer wilde katten in het Vijlenerbos voorkomen. Dat blijkt inderdaad het geval. Uit analyse van de

vachtpatronen van de ongezenderde dieren blijkt dat er nog minimaal 5 andere, ongezenderde wilde katten aanwezig zijn in het Vijlenerbos. Opvallend is dat op één locatie 5 individuen voor de camera verschenen. Eén daarvan droeg een halsbandzender, vier waren ongezenderd. Daaruit blijkt maar weer eens dat de leefgebieden van wilde katten elkaar kunnen overlappen.

Zenderonderzoek

Om meer te weten te komen over de wilde katten in het Vijlenerbos werd een onderzoek gestart, waarbij vijf wilde katten werden voorzien van een halsbandzender. Dit moest leiden tot meer informatie over het gebruik van leefgebieden, en de routes die wilde katten gebruiken om zich van het ene naar het andere gebied te verplaatsen.

Doel van het project was om het leefgebied van de wilde kat in Limburg te verbeteren en te verbinden.

Daarnaast moesten knelpunten onderzocht en zo mogelijk opgelost worden.

Om leefgebied te kunnen verbeteren moet eerst worden onderzocht waar de wilde kat zich het liefst ophoudt. Daarmee werden vijf dieren voorzien van een halsbandzender, die registreerde waar en wanneer een dier ergens was. En doordat deze wilde katten de pioniers waren hadden ze alle kans om het meest geschikte leefgebied uit te kiezen en te bezetten. Er was immers nog geen concurrentie met al gevestigde wilde katten.

Onderzoeksvragen

Hoofdvraag: Wat is het terreingebruik van de wilde katten in Zuid-Limburg?

Deelvragen:

- Wat zijn de belangrijkste foerageergebieden voor wilde katten? Wat zijn de kenmerken van deze foerageergebieden?
- Welke afstanden houden de katten tot huizen en boerderijen?
- Langs welke routes verplaatsen wilde katten zich

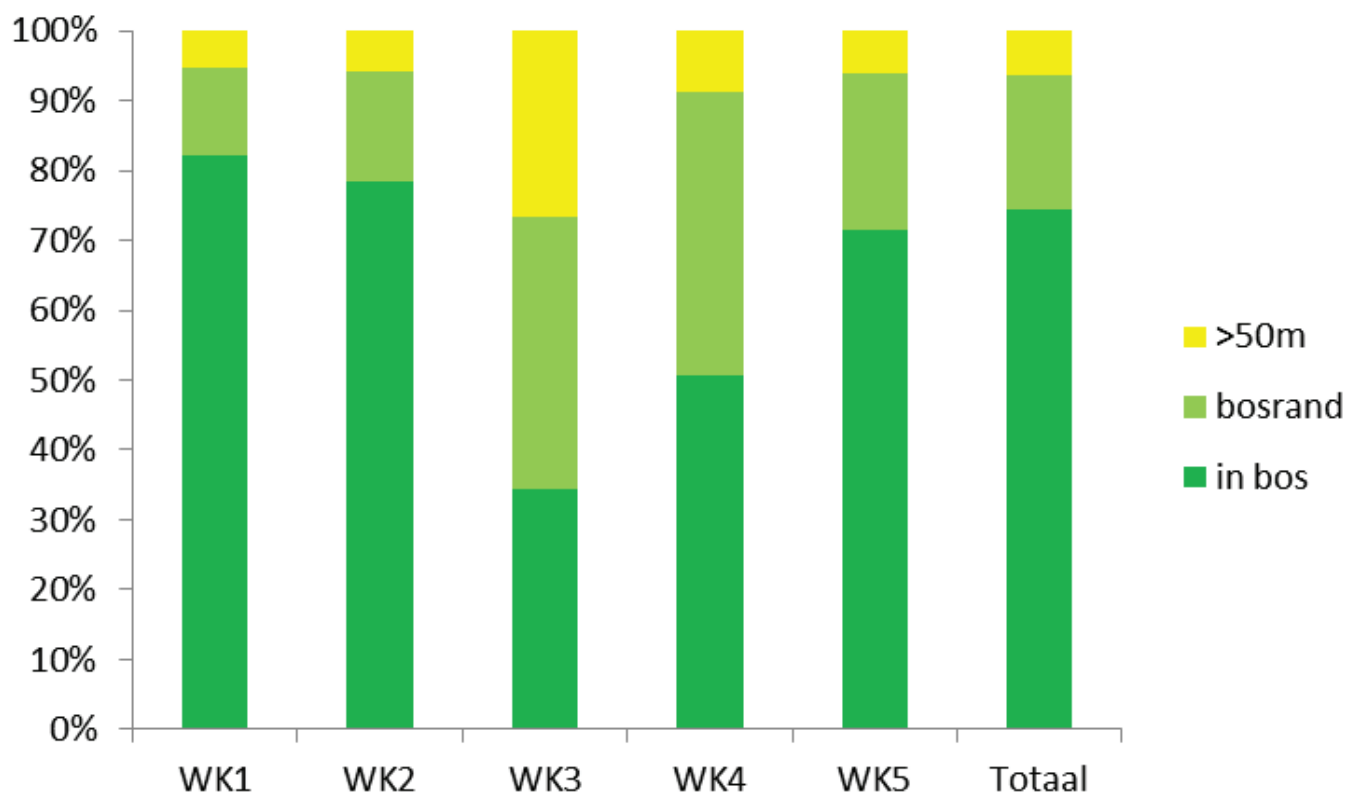
door hun leefgebied en van het ene naar het andere leefgebied?

- Hoe groot zijn de leefgebieden van de wilde katten en welke kenmerken hebben deze?
- Welke rustplekken gebruiken wilde katten?

Het is gelukt om vijf wilde katten te voorzien van een halsbandzender. Daaruit kon in de eerste plaats worden afgeleid waar hun leefgebieden liggen. De eerst gezenderde wilde kat (WK1) bleek een relatief groot leefgebied te hebben van wel 35 hectare groot waarvan de uiterste punten 15 kilometer uit elkaar lagen. De anderhalf jaar oude kater liep soms wel 10 kilometer in een nacht. Het dier zwierf van de noordwestpunt van het Vijlenerbos tot diep in het Aachener Wald en deed ook België aan. Met recht een drielandenkater!

Het tweede gezenderde dier (WK2), een kater van 3 a 4 jaar oud had een wat kleiner leefgebied. Ook hij gebruikte de noordwesthoek van het Vijlenerbos, maar hij bewoog zich niet zo ver het Aachener Wald

Figuur 1. Verdeling van de plaatsbepalingen van de 5 wilde katten en een totaal in bos, in de bosrand, en meer dan 50 meter van bos vandaan.

in. De kern van zijn leefgebied ligt in het oostelijke en middelste deel van het Vijlenerbos.

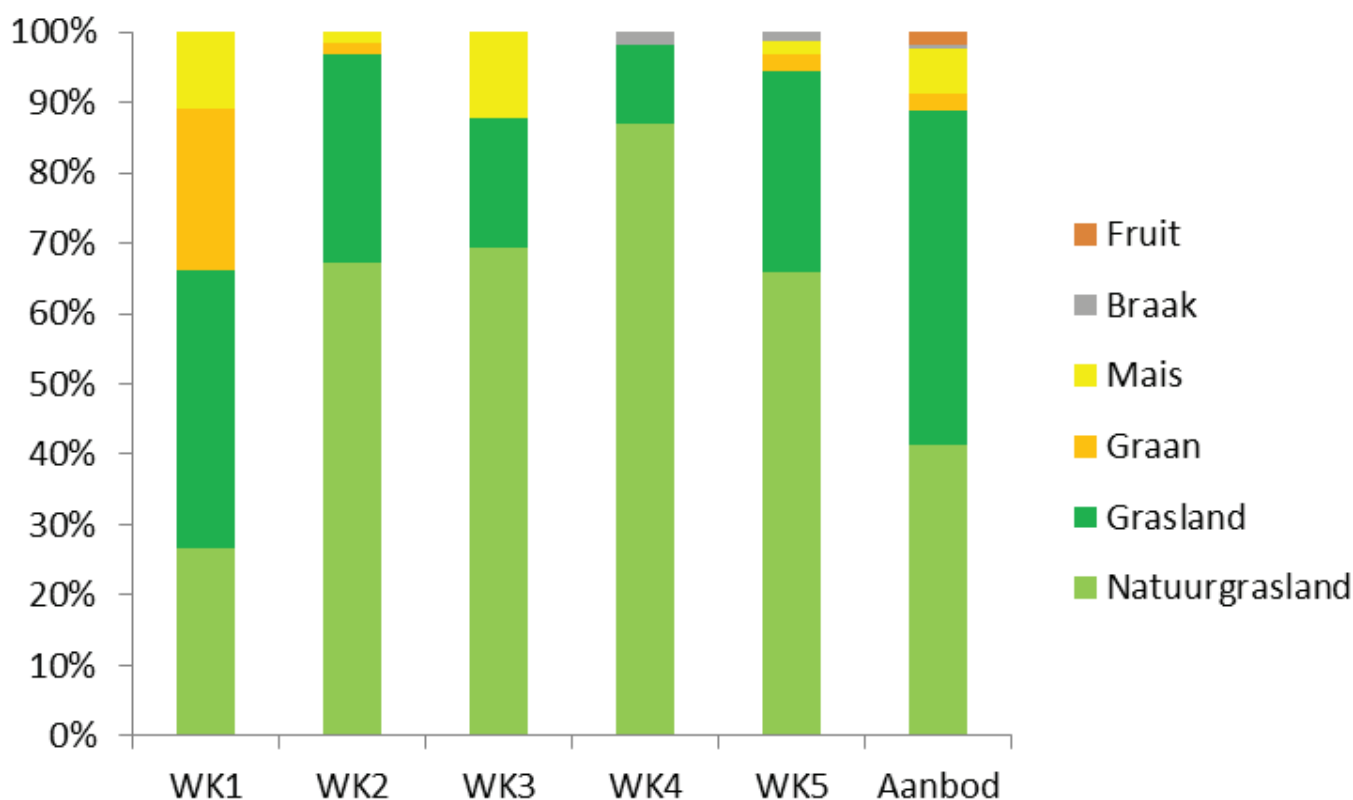
De andere drie gezenderde dieren hadden aanzienlijk kleinere leefgebieden. Met name wk3 en wk4, een vrouwtje van anderhalf en een jong mannetje van nog geen half jaar oud, beperkten zich vrijwel tot de noordoosthoek van het Vijlenerbos. Opvallend is dat alle dieren vaak in deze hoek van het bos komen.

Uit het zenderonderzoek blijkt dat de dieren zich overdag voornamelijk in het bos ophouden. Ook 's nachts zijn ze daar actief. Regelmatig worden de randzones en het grasland opgezocht. Verder dan 50 meter gaan ze echter vrijwel nooit. In figuur 1 is

te zien dat 30 tot 80% van de meetpunten in het bos waren. 15 tot 40% waren in de bosrand, en slechts 5 tot 25% verder dan 50 meter van de bosrand.

Figuur 2 laat zien welk type vegetatie of gewas werd opgezocht wanneer het bos werd verlaten. Daarbij moet de kanttekening worden geplaatst dat er ook een groot aandeel grasland aanwezig is langs de bosrand, waarvan echter een relatief groot aandeel intensief grasland (aangeduid met grasland). Mais is ruimschots aanwezig maar wordt relatief weinig bezocht. Graan is weinig aanwezig maar is bij wk1 duidelijk favoriet. Braakliggende grond is nauwelijks aanwezig. Duidelijk is dat er, wanneer grasland bezocht wordt, de voorkeur sterk uitgaat naar natuurlijke graslanden.

Figuur 2. Verdeling van de locaties buiten bos in verschillende gewastypen, zoals die zijn vastgelegd in de basisregistratie gewaspercelen in 2014. Aanbod is het aandeel van de verschillende gewassen in de zone tot 75 meter uit de bosrand. De gegevens hebben alleen betrekking op de locaties die Nederlands grondgebied zijn bepaald door de GPS-loggers.

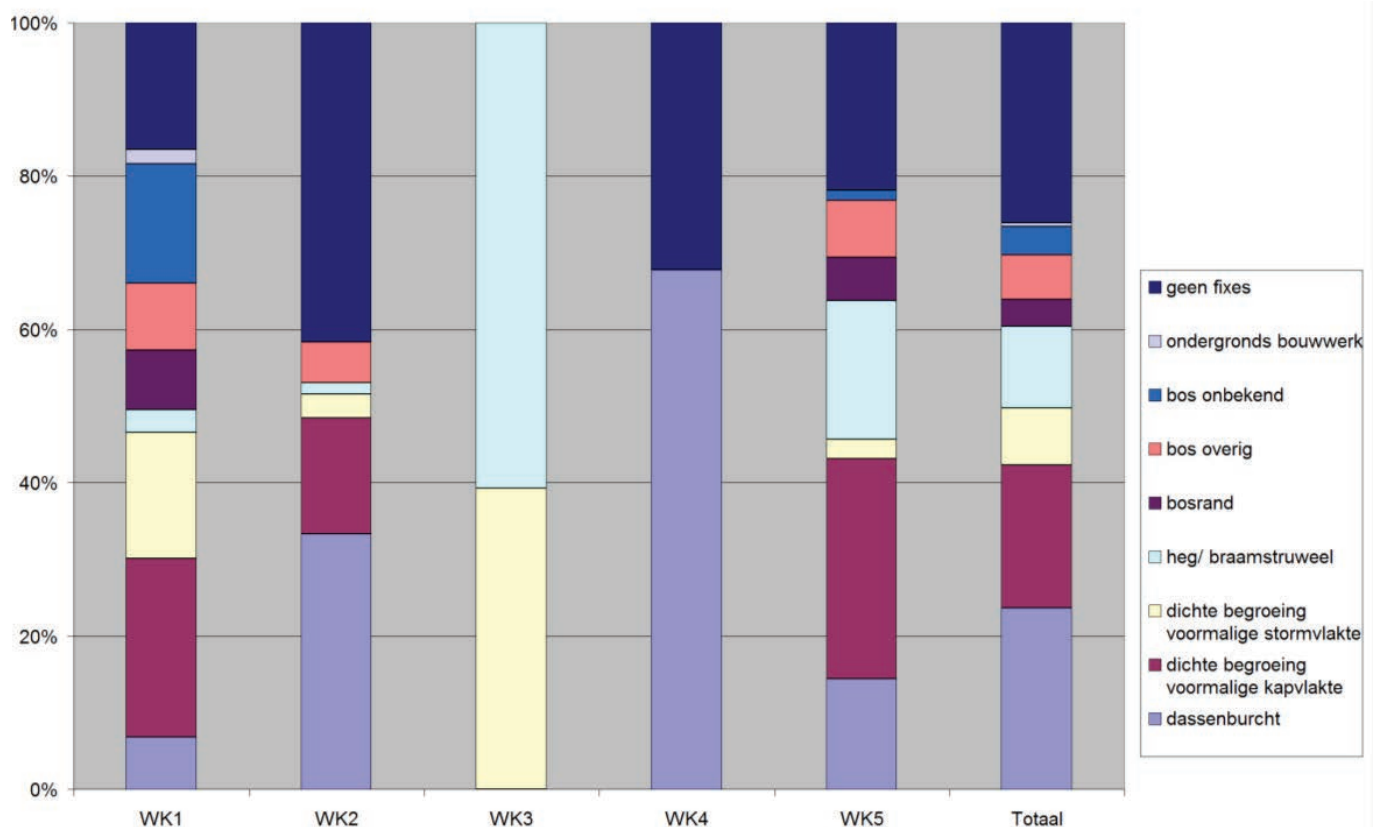
Dit zijn graslanden waar niet op gemest wordt, geen andere bewerking dan hooien plaats vindt. Of waar in lage dichtheden begraasd wordt. Zo ontstaat een structuurrijk grasland met ruigte en struweel. De bezochte graslanden liggen bovendien besloten; ze grenzen direct aan bos, en worden doorsneden door graften, hagen en houtwallen. Vooral braamstruwelen blijken belangrijke schuilplaatsen te zijn. In bos wordt veel gebruik gemaakt van dassenburchten als rustplaats. Wanneer er geen fixes zijn gemaakt (donkerblauw in figuur 3) kan dat betekenen dat het dier ondergronds zit, vermoedelijk in een dassenburcht.

Natuurlijk, besloten graslanden biedt veel dekking, en bevat bovendien veel prooidieren in de vorm van muizen en andere kleine dieren. Onderstaande foto laat zien hoe verschillende wilde katten een natuurlijk grasland en de landschapselementen gebruiken gedurende enkele dagen (geel) en nachten (blauw).

In en rond het leefgebied van de vijf gezenderde dieren zijn volop gebouwen aanwezig. Figuur 5 laat zien welke afstand tot gebouwen elk dier heeft aangehouden. Afstanden dichterbij dan 100 meter komen nauwelijks voor. Het leefgebied van wk1 was zelfs zo groot dat hij permanent op een afstand van 100 meter en meer kon blijven. Grotere afstanden dan 500 a 600 meter komen bij WK 3, 4 en 5 niet voor, eenvoudig omdat er in hun vaste leefgebied geen locatie is die verder van een gebouw afligt. De kleinste gemeten afstand was 25 meter.

Een doel van het zenderonderzoek was ook om iets te kunnen zeggen over de verbindingen die wilde katten gebruiken wanneer ze het bos verlaten. Dit is echter pas goed meetbaar wanneer dieren op zoek gaan naar nieuw leefgebied. Pas dan worden ze gedwongen het veilige bos te verlaten. Tot die tijd zullen ze, ook bij verre verplaatsingen, het bos blijven volgen. Dat laat figuur 4 duidelijk zien.

Figuur 3. Het gebruik van dagrustplaatsen door de verschillende wilde katten.

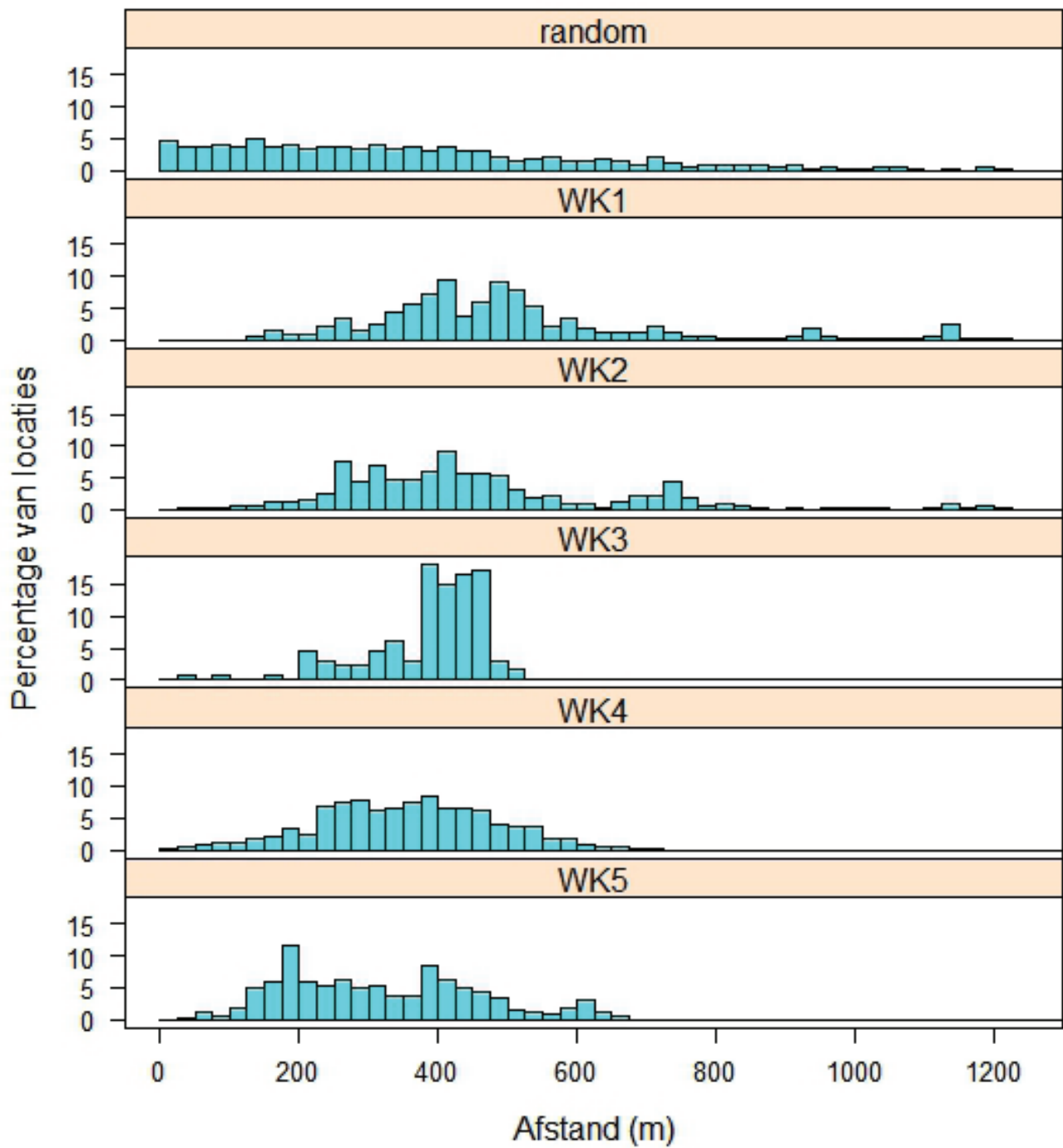

Genetisch onderzoek

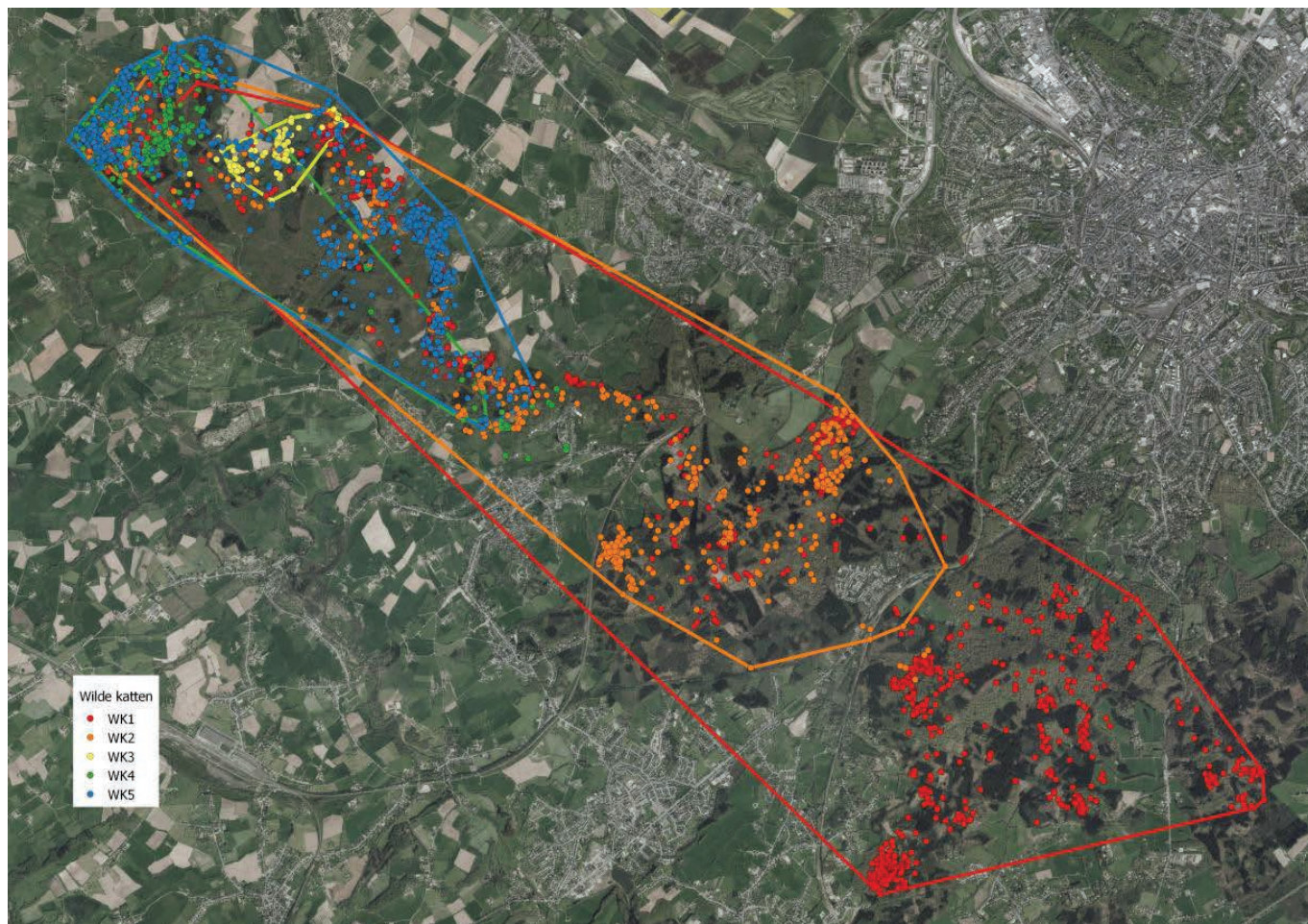
De vijf gezenderde wilde katten zijn genetisch onderzocht. Door middel van haarmonsters is gekeken of het echt om wilde katten gaat en uit welke populatie de dieren afkomstig zijn. Twee van de dieren zijn vrijwel 100% zeker zuivere wilde katten en komen uit de Eifel-populatie, zoals al werd verwacht. Van de andere drie zijn de gegevens nog niet geanalyseerd.

Figuur 4. Gebruik van dekking in natuurlijk grasland, geel is om 12.00u, blauw om 24.00u.

Figuur 5. Afstand van de locaties van de wilde katten tot het dichtstbijzijnde gebouw. Random: afstand van 1000 willekeurig in het activiteitsgebied van de 5 dieren geplaatste punten tot het dichtstbijzijnde gebouw.

Leefgebieden van de 5 gezenderde wilde katten tijdens de onderzoeksperiode.

Leerpunten uit het onderzoek

Verbetering van leefgebied

De resultaten van het zenderonderzoek laten zien dat voedsel zoekende wilde katten buiten het bos een sterke voorkeur hebben voor natuurlijke graslanden. Natuurlijke begrazing is een goede manier om deze natuurlijke structuurrijke graslanden te ontwikkelen. Door aankoop van voor natuur bestemde percelen die nu nog intensief gebruikt worden en deze om te vormen naar natuur wordt het leefgebied van de wilde kat vergroot. De focus moet hierbij liggen op graslanden aan de randen van het Vijlenerbos en het Schweibergerbos.

Verbindingen voor wilde kat en co

Naast het onderzoek naar aanwezigheid en habitatgebruik van wilde kat was ook onderzoek naar aanwezige barrières tussen Zuid-Limburg en de

bronpopulaties in Eifel en Ardennen en het realiseren van groene corridors en stapstenen onderdeel van het project Ruimte voor roofdieren in Limburg. Hieronder wordt vooral ingegaan op de winst voor wilde kat, maar de genomen maatregelen werken ook voor de andere roofdieren en zelfs voor zeldzame soorten als grauwe klauwier en hazelmuis. Winst, die ook ten goede komt aan de vele wandelaars en andere recreanten in het Limburgse heuvel-land.

Het zenderonderzoek toont aan dat de wilde kat dekking erg belangrijk vindt. Dit geldt naar verwachting niet alleen voor haar leefgebied, maar ook voor de routes waarlangs ze zich verplaatst op zoek naar nieuw leefgebied. De gezenderde dieren verplaatsen zich voornamelijk door het bos. Wanneer

Structuurrijk grasland. Leo Linnartz

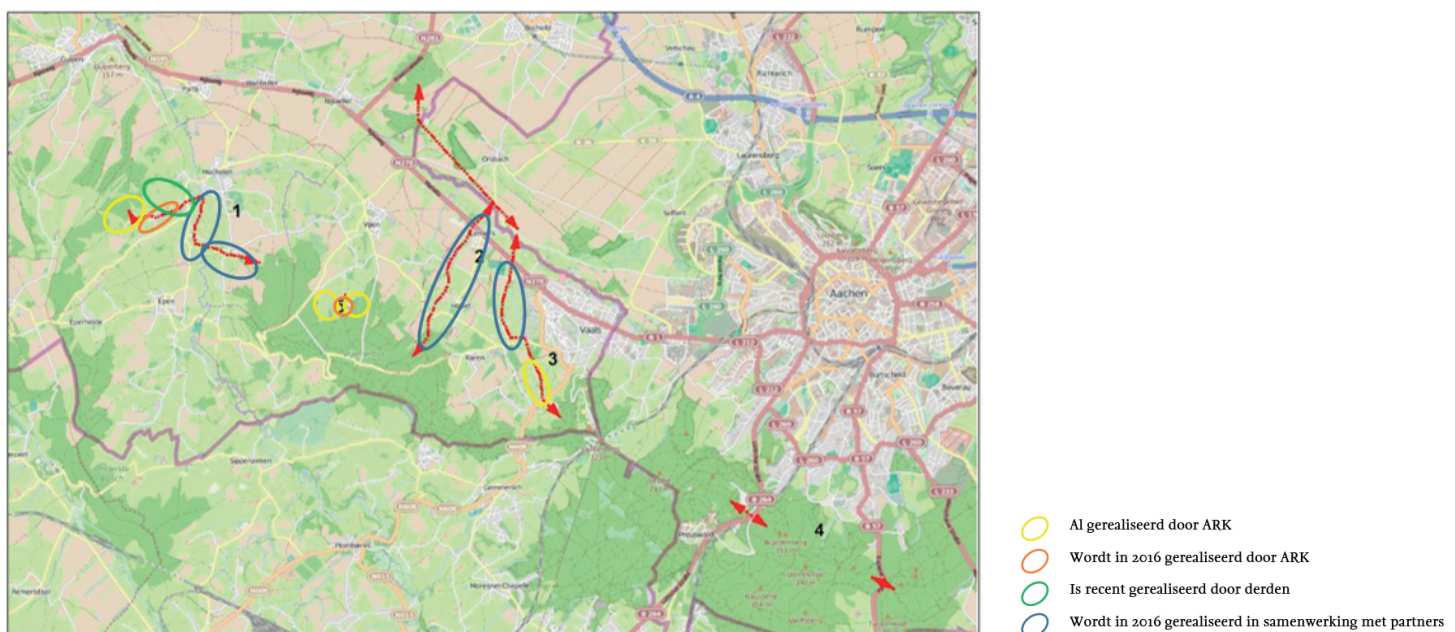
ze wegen over moeten steken doen ze dit op plekken waar het bos aan beide zijden tot aan de weg loopt. Willen we migratie van wilde katten naar nieuwe leefgebieden stimuleren dan moeten we dus zorgen voor dekking. Dat doen we door het aanleggen van groene verbindingen. Beken lenen zich daar uitstekend voor, omdat dit al vastliggende lijnvormige elementen in het landschap zijn. Bovendien sluit het aanleggen van verbindingen langs beken aan bij het beleid van waterschap Roer en Overmaas (WRO). WRO werkt aan herinrichting van beken waarbij beschaduwing met begroeiing ten behoeve van de waterkwaliteit gestimuleerd wordt. Door samen te werken aan deze inrichting kan dit zo gedaan worden dat er voor wilde kat, maar ook voor veel andere soorten, een ideale groene verbinding wordt gecreëerd. Vaak wordt de begroeiing overgelaten aan spontane ontwikkeling. Door hier toch wat in te sturen door middel van aanplant kan de verbinding worden geoptimaliseerd. Ook het laten uitgroeien van knip- en scheerheggen tot weelderige hagen vergroot het aantal en de lengte van geschikte verbindingen. Een weelderige haag geeft immers meer dekking dan een smalle heg. Daar waar mogelijk worden ook struweelhagen aangeplant. Zo ontstaat

een netwerk aan verbindingen en rustplekken en kunnen ook natuurgebieden waar cultuurhistorie leidend is, en zelfs intensief gebruikte agrarische gebieden toch betekenis hebben voor de wilde kat en andere soorten. Het is belangrijk om niet één enkele verbinding aan te leggen, maar een netwerk van verbindingen. Mocht er in de toekomst een (deel van) een verbinding wegvallen, dan zijn er altijd nog andere over.

Wat is er al gebeurd?

In de periode 2011-2015 is hard gewerkt aan het realiseren van nieuwe natuur. In totaal is er 75 hectare verworven, ingericht en in beheer genomen. Het beheer betreft natuurlijke begrazing. Bij de inrichting is rekening gehouden met de beschutting die veel dieren nodig hebben in hun leefgebied door aanplant van struweel op oude graften en perceelgrenzen. Daarnaast zorgt natuurlijke begrazing voor het spontaan ontstaan van struweel en bramenkoepeles in de graslanden. Hiermee is bestaand leefgebied uitgebreid en zijn nieuwe stapstenen gemaakt tussen bestaande leefgebieden.

Projectlocatie, met verbindingen voor wilde kat (nr 1, 2 en 3).
Omniverde (bron: esri)

ARK heeft zich ook in breder opzicht ingezet voor verbindingen die de verschillende grotere boscomplexen verbinden door middel van aanplant van brede houtwallen en bosjes. Zie onderstaand kaartje voor deze verbindingen.

[illegible]

Wilde kat vs huiskat

Hybridisatie tussen wilde kat en (verwilderde) huiskat is in theorie mogelijk. In Schotland, waar nog maar heel weinig wilde katten zijn en natuurlijke aanvulling van de populatie vanwege de geïsoleerde ligging niet mogelijk is, komen veel hybriden voor en zijn naar verwachting nog maar enkele zuivere wilde katten over. Of dit een probleem is staat ter discussie. Dieren die er uitzien en zich gedragen als een wilde kat, kunnen de populatie, al dan niet helemaal zuiver, behouden voor Schotland. Hybridisatie kan de populatie juist versterken omdat genetische verarming zo wordt tegengegaan en de positieve eigenschappen van de verwilderde huiskatten de populatie kunnen versterken.

De situatie op het vasteland van West-Europa is anders. De populaties in Nederland en in de Eifel en Ardennen staan immers wel met elkaar in verbinding. Onderzoek toont bovendien aan dat hybridisatie in een gezonde populatie niet of nauwelijks voorkomt. Als er voldoende wilde partners voor handen zijn zal een wilde kat niet snel een huiskat als partner kiezen. Het is daarom zinvoller om in te zetten op een robuuste populatie wilde katten en op goede verbindingen tussen bestaande populaties. Hoe dan ook is het aan te raden om huiskatten te steriliseren zodat voorkomen kan worden dat verwilderde katten toenemen door voortplanting in de natuur.

Een ander interessant gegeven is dat het eerder genoemde onderzoek met cameravallen lijkt aan te tonen dat er opvallend veel minder huiskatten aanwezig zijn in het Vijlenerbos dan voorheen. In 2010-2011 is onderzoek gedaan naar het voorkomen van (verwilderde) huiskatten in het westelijk deel van het Vijlenerbos. Al in 2006 deed Jaap Mulder onderzoek met cameravallen in het Vijlenerbos om te proberen wilde kat daar vast te stellen. Zodoende zijn er gegevens bekend over het voorkomen van huiskatten in het Vijlenerbos. In 2015 is er op dezelfde locaties als in 2006 en 2010-2011 en op vergelijkbare manier gezocht naar katten. In 2015 werden er veel minder huiskatten vastgelegd met de cameravallen. Wel werden wilde katten vastgelegd. Het lijkt er dus op dat de wilde katten de huiskatten verdrijven uit het Vijlenerbos.

Wilde kat als ambassadeur

Niet alleen de wilde kat profiteert van het toenemen van het areaal aan natuurlijke graslanden en het verbinden van leefgebieden. Doordat de wilde kat zo kritisch is op haar leefgebied en verbindingen zijn deze al snel ook geschikt voor heel veel andere soorten. Insecten kunnen overwinteren in overblijvende ruigtes. Een grote variatie aan planten trekt ook veel verschillende planteneters aan. Insecten en planten vormen voedsel voor allerlei vogels, zoogdieren, amfibieën en reptielen.

De aangelegde groene verbindingen helpen andere soorten om zich van het ene natuurgebied naar het andere te verplaatsen. De hazelmuis is een soort waarmee bij de inrichting van verbindingen nadrukkelijk rekening is gehouden. Ook omdat voor deze soort een beschermingsplan wordt uitgevoerd door ARK. Zo versterken beide plannen elkaar. Vogels, amfibieën, reptielen en andere kleinere dieren gebruiken de verbindingen zelfs als leefgebied. Ze vinden er alles wat ze nodig hebben; beschutting, voedsel en een plek om hun jongen te krijgen.

Onderzoek kansen voor Lynx

Aan het begin van de projectperiode is ook gekeken naar de mogelijkheden voor lynx in Zuid-Limburg. Deze soort heeft grote aaneengesloten bosgebieden nodig als leefgebied. Conclusie van deze studie is dat Zuid-Limburg niet geschikt is als leefgebied voor lynx. De bossen zijn te klein en te gefragmenteerd. Bovendien is kolonisatie vanuit de Eifel voorlopig niet mogelijk omdat ook hier nauwelijks lynxen voorkomen. Mogelijk komt de lynx er zelfs helemaal niet meer voor.

Wel is het mogelijk dat, wanneer er daadwerkelijk lynxen in de Eifel voorkomen, er af en toe een lynx in Zuid-Limburg opduikt. Deze zal aan het rondzwerven zijn op zoek naar nieuw leefgebied of voedsel. Mogelijk dat Zuid-Limburg in de toekomst deel kan uitmaken van een grensoverschrijdend leefgebied van lynx. De maatregelen die voor wilde kat zijn en worden genomen zullen ook positief uitwerken voor lynx. Van een Zuid-Limburgse populatie zal in de nabije toekomst echter geen sprake zijn.

Boommarter

De boommarter is met zekerheid terug in Zuid-Limburg. Tijdens het onderzoek naar wilde kat werd meerdere malen een boommarter vastgelegd met behulp van een cameraval in het Vijlenerbos. Het vermoeden dat er boommarters in Zuid-Limburg leven bestond al langer, maar waarnemingen voorzien van fotografisch bewijs bleven uit. In 2014 werd een eerste boommarter vastgelegd met een cameraval.

In grote delen van Nederland keert de boommarter terug. Gestaag breidt dit ooit bijna uit Nederland verdwenen roofdier zijn areaal uit. Limburg bleef een beetje achter bij deze trend. Waarschijnlijk omdat het een heel eind van de Veluwe, het van oudsher belangrijkste boommarterbolwerk, verwijderd is en ook nog eens daarvan wordt gescheiden door de grote rivieren. Ook herkolonisatie vanuit Duitsland en België leek tot voor kort niet te gebeuren.

Tot nu toe waren er enkel waarnemingen met een beschrijving bekend uit Vaals (1998 en 2008), Sittard (2008) en Schweiberg (2015). In Limburg waren slechts twee met een foto bevestigde waarnemingen van boommarter. Een cameravalwaarneming op de Meinweg (2012) en een verkeersslachtoffer in Nederweert (2014). Op een paar honderd meter van de

Wilde kat in zijn omgeving. Jeroen Helmer

grens in het Belgische Teuven werd in 2010 en 2013 ook al eens een boommarter vastgelegd op camera-val.

Boommarter en wilde kat zijn beide dieren die sterk gebonden zijn aan bos. Robuuste verbindingen met bomen en struiken tussen bosgebieden

zijn belangrijk om zich te kunnen verspreiden naar nieuwe leefgebieden. Boommarter lift dus mee op de maatregelen die voor wilde kat genomen worden. Bovendien profiteert de boommarter waarschijnlijk van het ouder en natuurlijker worden van het bos, iets dat ook voor wilde kat goed is.

Samenvatting

De uitvoering van het soortbeschermingsplan grote roofdieren heeft geleid tot meer kennis over het landschapsgebruik door de wilde kat. Zo weten we nu dat een gevarieerd, structuurrijk bos met veel schuilplekken en dekking aantrekkelijk is voor de wilde kat. Ook weten we dat buiten het bos de voorkeur gegeven wordt aan natuurlijke graslanden met een hoge beslotenheid. De wilde kat verplaatst zich voornamelijk door bos. Wegen worden overgestoken daar waar aan beide zijden bos of in elk geval dekking aanwezig is. We zien dat de wilde kat bij het verlaten van het bos de beschutting opzoekt van struwelen, graften, braamkoepels en houtwallen. De wilde kat mijdt bebouwing tot op zo'n honderd meter. Dit is belangrijke informatie willen we het leefgebied van de wilde kat uitbreiden en werken aan verbindingen tussen verschillende leefgebieden. Dit is nodig om te komen tot een robuuste wilde kattenpopulatie in Limburg.

Verbetering leefgebied

Tijdens de projectperiode is 75 hectare aan nieuw leefgebied gecreëerd door het verwerven van intensief gebruikte graslanden en akkers en deze om te vormen naar natuurlijke graslanden met voldoende dekking voor de wilde kat. Verbindingen die werden aangelegd in het kader van soortbescherming voor de hazelmuis voldoen ook prima voor de wilde kat. Er ligt een plan om het huidige leefgebied in het Vijlenerbos te verbinden met twee belangrijke potentiële leefgebieden, het Schweibergerbos en de Platte Bossen. Deze verbindingen zouden in 2016 gerealiseerd kunnen worden.

Meer dan twee miljoen mensen hebben via allerlei media over de wilde kat gehoord. Dit draagt bij aan een beter bewustzijn; het wordt eenvoudiger en vanzelfsprekender om de habitateisen voor de wilde kat mee te nemen in beheer- en inrichtingsplannen van natuurgebieden, maar ook voor de rest van het buitengebied. Bovendien vergroot meer kennis onder het publiek de kans op betrouwbare

en goed gedocumenteerde waarnemingen waardoor de verspreiding van de wilde kat beter in beeld kan worden gebracht.

Conclusies

De wilde kat is terug in Limburg en houdt zich vooral op in het bos en de overgangsgebieden tussen bos en grasland. Er heeft zich een aantal dieren gevestigd in het Vijlenerbos. Naast de vijf gezenderde dieren komen er zeker nog 5 ongezonderde dieren voor. Naar verwachting zal de wilde kat zich verder verspreiden in Zuid-Limburg. Om tot een robuuste populatie te komen zouden er meer natuurlijke graslanden ontwikkeld en verbindingen gecreëerd kunnen worden. Een robuuste populatie met een grote genetische variatie is bestand tegen ziektes, gaat hybridisatie met huiskatten tegen en zorgt dat sterfte van individuele dieren niet meteen rampzalig is. Om de soort in de toekomst nog beter te ondersteunen in haar verspreiding door de rest van Limburg is meer kennis over het gebruik van het landschap door de soort noodzakelijk. Aanvullend zenderonderzoek kan deze kennis leveren. Andere soorten dieren en planten profiteren mee van de maatregelen voor wilde kat.

Aanbevelingen

Om de opmars van de wilde kat in Limburg verder te volgen, en om meer te weten te komen over habitatgebruik en migratie is verder zenderonderzoek aan te raden. Het zenderonderzoek omvatte vijf dieren. Dat is een laag aantal om veel te kunnen zeggen over habitatvoorkeur, omdat bij hogere dichtheden ook de minder geschikte leefgebieden ingenomen zullen worden.

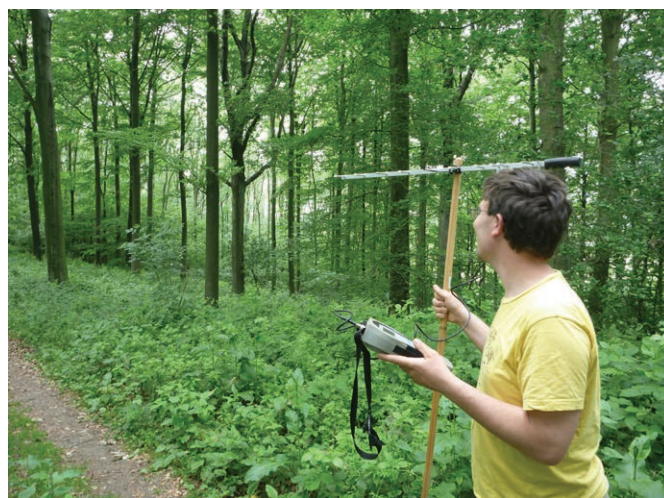
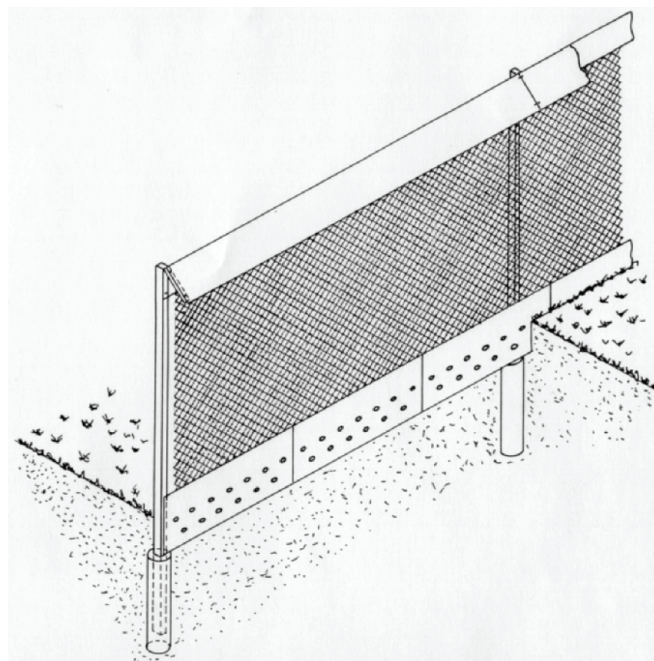
In potentie lijken meer bosgebieden in Zuid-Limburg en ook in de rest van Nederland geschikt leefgebied. Verbeteren en verbinden van deze leefgebieden is zinvol. Hier zou de komende tijd op ingezet moeten worden. De wilde kat heeft een voorkeur voor structuurrijk bos. Ondergroei en liggend dood hout bieden veel structuur op de bodem en zouden

bevorderd en gehandhaafd moeten worden. De wilde kat maakt veelvuldig gebruik van dassenburchten als dagrustplaats. Deze zouden ook om deze reden beschermd moeten worden. Natuurlijke begrazing lijkt zinvol voor verbetering van het foerageergebied van wilde kat. Hier zou vervolg aan gegeven kunnen worden. Als alternatief is ook ander zeer extensief gebruik van graslanden aan te bevelen. De wilde kat heeft een voorkeur voor besloten graslanden. Aanplant van graften en struweelhagen langs extensieve graslanden maakt ze geschikter als foerageergebied. Terreineigenaren (natuurorganisaties, waterschap en particulieren) zouden kunnen samenwerken om verbindingen tussen natuurgebieden te realiseren en te versterken. Verbinden van potentiële leefgebieden is niet alleen zinvol voor wilde kat, maar ook voor boommarter, lynx, wolf en veel andere diersoorten.

Uit het zenderonderzoek blijkt onder meer dat de wilde katten in het Vijlenerbos regelmatig een drukke weg oversteken en dit steeds op ongeveer dezelfde plaats doen. In Duitsland is onderzoek gedaan naar voorzieningen aan wegen voor wilde kat. Daaruit blijkt dat een combinatie van een ruime faunatunnel en een speciaal voor wilde katten ontworpen raster werkt. Dit is echter niet in alle gevallen toepasbaar. Het meest geschikt is dit raster voor het veiliger maken van snelwegen. In bebouwd gebied is het zelden mogelijk een 100% veilig raster te plaatsen vanwege het intensieve gebruik van het gebied. Er liggen huizen, tuinen en een groot aantal kleinere wegen in die niet zijn af te sluiten. Daar is een raster dus niet effectief. Een nadeel van een dergelijk raster is dat het voor dieren die geen gebruik maken van faunatunnels als een barrière werkt, denk daarbij aan reeën, herten en zwijnen. Het is daarom zinvoller om in te zetten op een robuuste populatie waarbij het geen ramp is wanneer er een keer een verkeersslachtoffer valt en rasters alleen daar te plaatsen waar ze optimaal functioneren, dus langs snelwegen. Kleinere wegen kunnen op plekken waar wilde katten regelmatig oversteken

veiliger worden gemaakt door het verlagen van de maximum snelheid, eventueel ondersteund met verkeersremmende maatregelen. Ook het plaatsen van geluidsribbels op dergelijk plekken helpt. Een verkeersbord dat waarschuwt voor overstekende wilde katten kan zorgen voor begrip voor de maatregelen.

Wilde kattenraster. Hoogte 180 cm, maaswijdte 05 x 0,5 cm. Anti-overklingscherm 30 cm en onder een hoek van 45 (hier het rondje voor graden). 20 cm diep ingraven om ondergraven door andere dieren te voorkomen. Minimale afstand van 2 m. tot bomen om overspringen te voorkomen.

Zenderonderzoek. Anke Brouns

Wilde kat. Karsten Reiniers

Partners

Het soortbeschermingsplan wilde kat kwam tot stand met behulp van vele partners.

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

Bionet
natuuronderzoek

Europees Landbouwfonds voor
Plattelandontwikkeling; Europa
investeert in zijn platteland

Rentmeesterskantoor van Soest bv

Omni✓verde

In het Drielandenpark en in het GrensPark Kempen~Broek werkt ARK sinds 2011 aan gebiedsontwikkeling in het kader van het provinciaal meerjarenprogramma plattelandsontwikkeling van de provincie Limburg (PMJP). Onderdeel hiervan is een tiental soortbeschermingsprojecten. In één van die projecten stond de grote roofdieren, waaronder de wilde kat centraal. In dit boekje presenteren wij trots de resultaten die wij samen met vele, onmisbare partners hebben gerealiseerd. De soorten zijn het boegbeeld voor landschappelijke ontwikkelingen in Kempen~Broek en Drielandenpark, die mede door ARK zijn ingezet.